

Милош М. Ковачевић¹
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

ФИНАЛНИ ИМПЕРАТИВ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се синтаксичко-семантичкој анализи подвргавају тек у најновијој синтаксичкој литератури регистроване конструкције удвојеног императива у којима други императив има финално значење, а што потврђује увијек могућа супституција императива финалним инфинитивом и финалном *да*-презентском клаузом, као нпр. *Иди кући [→ кућиши / да куйиши] новине*. Основно питање на које се тражи одговор у раду јесте: како је, и у којим синтаксичко-семантичким условима, могуће да два ни везнички ни интерпункцијски неодвојена лична глаголска облика творе врло специфичну асиндетску конструкцију која је по свом семантичком статусу субординирана, а којој је на синтаксичком плану једини везнички еквивалент координирана копулативна реченица.

Кључне ријечи: императив, удвојени или редуцирани императив, финални императив, императивне партикуле, изговорна пауза, копулативна реченица

О императиву је, мимо граматичке литературе, у србистици и/или сербокroatистици написан, у поређењу са другим глаголским облицима, релативно велики број радова (Ivić 1958: 23–44; Janjušević 2007: 177–192; Janjušević 2009: 361–374; Janjušević Oliveri 2016: 151–160; Janjušević Oliveri 2017: 35–46; Tanasić 2005: 37–50; Pranjković, Badurina 2012: 619–628; Palić 2019: 119–137; Babić 2019: 89–128). У тим радовима освијетљене су готово све синтаксичке, семантичке и прагматичке карактеристике употребе императива.

Међутим, ни у једном од тих радова, а логично и ни у једној од србистичких и/или сербокroatистичких граматика, не спомиње се могућност употребе императива у финалном значењу, типа: *Иди кући [→ кујиши / да куйиши] новине*. На то је значење императива први пут, у својој дисертацији посвећеној глаголима с допуном у инфинитиву у италијанском и српском језику, као и у једном раду проистеклом из те дисертације, скренула пажњу италијаниста М. Поповић Пизари (2018; 2019). Она констатује да је „синтаксичко понашање српских глагола кретања и промене позиције у простору посебно занимљиво због једне особености њихове употребе типичне за разговорни стил. Наиме, уколико

1 mkovacevic31@gmail.com

се употребе у императиву, ови се глаголи, осим с инфинитивом односно с његовим финитним еквивалентом *да* + презент, веома често комбинују са још једним императивом. Ову појаву, нерегистровану и необјашњавану у постојећој литератури, назвали смо *редупликацијом императива*. Својствена је, чини се, првенствено најучесталијим глаголима кретања и промене позиције у простору (*ићи, оићи, доћи, поћи, ући, изаћи, сести, лећи* итд.)”, као нпр. Мама, иди *кући / кућиши / да кујиши* књиге (Роровић Pizari 2019: 590–591; 2018: 61–62).

М. Поповић Пизари јесте прва која је у датим примјерима „открила” финално значење, али није у србистици прва која је уочила појаву редупликације императива. Прије ње су на ту појаву, именујући је „удвојеним императивом”, указали српски дијалектолози. Најприје Р. Младеновић (2001; 2013), који у горанском говору и говору јужнокосовског села Гатње удвојени императив, сматрајући га „балканистичком конструкцијом”, биљежи „у реченицама са глаголом *иди*, који има значење издавања наредбе: *Иди набери* класје, две-кила пченица; *иди се наједи* кољко сакаш” (Mladenović 2001: 501); „други императив има допунски карактер, на шта упућује његова синонимност са конструкцијом *да* + презент” (Mladenović 2013: 350). Појаву удвајања форми императива у тутинско-новопазарско-сјеничкој зони биљежи Б. Вељовић, констатујући да прилике с удвојеним императивом у тим говорима потврђују Младеновићево тумачење, с тим да у императивном пару на првом мјесту не мора бити искључиво глагол *ићи*, него се „могу наћи и други глаголи. Сви они, међутим, могли би се заменити глаголом *ићи*, што указује на поклапање њихових синтаксичко-семантичких функција” (Veljović 2018: 354).

И Р. Младеновић и Б. Вељовић за други императив констатују да има „допунски карактер”, али га значењски не дефинишу. А у свим наведеним примјерима код Р. Младеновића и Б. Вељовића², други, удвојени императив недвосмислено има финално значење, јер се, без промјене значења, може замијенити финалним инфинитивом или финалном *да* + презент конструкцијом.

Примјери удвојеног или редуплицираног императива нису ријетки у српском језику, мада су због специфичности самог императива употребно врло рестриктивни. Наиме, императив се не употребљава у ауторском нити у свим типовима туђег говора³. Употребљава се само у два подтипа управног говора: а) у правом управном говору, и б) у неправном управном говору, који се чешће зове слободни неуправни говор (Ковачевић 2012: 28–29). Будући да је слободни неуправни говор

2 Б. Вељовић (2018: 354) за потврду удвојеног императива у тутинско-новопазарско-сјеничким говорима наводи следеће примјере: *иди узми* оно тамо; *иди види* говеда (С. До); *иди уфати* ону краву (Бал); *иди ойорави се* мало (Ос); *иди донеси* пиво (Трн); *иди види* је л’ то истина (Бо); *види нађи* то (Тр); *изађи види* тамо што се спрема за вечеру (Цр); *узми шури* ораха; *зађи купи* рукама (Де); *приђи поџл’ега* му она прс; *изађи дочека* ово двоје (Ле); *седи одмори* (Бал); *ојиђи шражи* посла (Ју).

3 О синтаксичко-стилистичким типовима туђег говора в. опширно: Ковачевић (2012: 13–38).

одлика само умјетничке приповиједне прозе, термилошки је у најмању руку непрецизно, да не кажемо погрешно везивати употребу удвојеног императива за разговорни стил. Посебно још ако такво употребно одређење имплицира и његов нестандарднојезички статус. Јер, све што је одлика разговорног стила није нужно и нестандардно. Попут свих других значењских употреба императива којима се не спори стандарднојезички статус, с истим аргументима се тај статус не може одрицати ни удвојеном императиву. Финално значење имају само они примјери удвојених императива у којима је други императив замјењив финалном *да*-презентском конструкцијом или инфинитивом. Зато ћемо у примјерима ексцерпираним с интернета и из књижевноумјетничког и публицистичког стила српскога језика⁴ у загради са стрелицом за потврду финалног значења другог императива наводити као семантичке еквивалентне инфинитив и *да* + презентску конструкцију:

- (1) *Идише проведише* [→ идите провести / да проведете] викенд у Бразилу. (Вечерње новости, 19. 7. 2016, 36); Душане, молим те, *иди пиши* [→ иди писати / да пишеш] драме, не отварај више ни паштету. (Правда, 24. 10. 2007, 23); *Иди умиј се* [→ иди умити се / да се умијеш], прибери се мало!⁵ (Д. Михаиловић, 37); – *Иди зовни* [→ иди звати / да зовнеш] мајку. (Г. Божовић, 246); *Иди одштапaj* [→ иди одштапати / да одштапаš] ово. *Иди однеси* [→ иди одnijети / да однесеš] ове папире том и том. (www.politika.rs/sr/clanak/284418/); Koga briga za školu. *Иди лежи спавaj* [→ лежи спавати / да спаваш]⁶. (<https://sr-rs.facebook.com/Koga-briga-za-skolu-Idi-lezi-spavaj-506421942713035/>); Ako si gladan, *седи једи* [→ седи јести / да jedeš] (<https://www.infovranjske.rs/2013-08-22/%C4%87uti-tuj-i-ka%C5%A1ljaj.html>); Ne plači, evo ti pare / *иди купи* [→ иди купити / да купиш] пиће и cigare / *иди купи* [→ иди купити / да купиш] пиће / *иди купи* [→ иди купити / да купиш] плјуге / да пушим и да пијем / jer mi nema druge (<https://tekstovi.net/m2,938,12594.html>); група *Бабе*, песма „Нирвана“); Gojković poslala Milojičića u knjižaru uz opomenu: *Иди купи* [→ иди купити / да купиш] bonton (naslovi.net/2018-04-27/vesti-online/gojkovic-poslala-milojicica-u-knjizaru-uz-opomenu-idi-kupi-bonton/21578737/); *Lezi spavaj* [→ лежи спавати / да спаваш], неће ти послати poruku... (vetarkojisapuce.site/2018/07/03/); Ako je tako kako ti kažeš, *отиди donesi* [→ отиди doneti / да doneseš] 50000 KM (<https://www.banjalucaforum.com/viewtopic.php?f=79&t.>); U svojoj autobiografiji opisuje kako je jednog dana, dok je sjedio u vrtu, začuo dječji glas: „Uzmi čitaj!“ [→ узми читати / да читаš] (<https://hr.wikipedia.org/wiki/>

4 В. списак извора на крају рада.

5 У овом примјеру низ чине три императива, а у том низу други и трећи императив су координирани и оба имају финално значење у односу на први (*Иди умиј се / да се умијеш, прибери се / да се прибереш* мало).

6 И у овом примјеру нижу се три императива у којима је други у односу на први финални (*Иди лежи / да лежнеш*), а трећи у односу на други финални (*лежи спавај / да спаваш*). То значи да императивни финални низ не мора нужно бити (иако је то по правилу) удвојени императив, него може бити и триплицирани императив.

Sveti_Augustin); „*Dođi jedi* [→ dođi jedi / da jedeš] nešto” ([https:// www.instagram.com/ p/BkN4NccHjhM/?](https://www.instagram.com/p/BkN4NccHjhM/?)); *Otiđi kupi* [→ otiđi kupiti čitati / da kupiš] nov akumulator (<https://www.mojaragara.rs/pozdav-ljudi...>); – *Izvoli sedi* [→ izvoli sedi / da sedneš], hoćeš nešto da popiješ? ([https:// www.danas.rs](https://www.danas.rs) › Novo › Društvo) итд.

Конструкције удвојеног или редуплицираног финалног императива остварују се у строго одређеним синтаксичко-семантичким условима.

Први услов јесте монособјектност, тј. идентичност субјекта оба императива. При томе су замјенички субјекти готово безизузетно неексплицирани. Ако субјекти обају императива нису идентични, могућност творбе удвојеног финалног императива изостаје.

Други услов тиче се семантике императивних глагола, како првога, тако и другога. Први глагол увијек је неки глагол шире схваћеног кретања, који истовремено припада и категорији глагола „субјекатске контроле” (Роровић Ризаро 2019: 387). А глаголи субјекатске контроле су сви они глаголи кретања чији субјекат ’контролише’ нереализовани субјекат другога, циљнога императива. Ти глаголи, ужесемантички посматрани, могу бити троврсни⁷: а) непрелазни глаголи кретања, којим се означава промјена позиције у простору: *ићи* (Иди купи новине), *отићи* (Отиђи купи новине), *доћи* (Дођи погледај ово), *поћи* (Пођи погледај оно), *крести* (Крени доведи децу), *ући* (Уђи одмори се), *изаћи* (Изађи донеси дрва), *сићи* (Сиђи додај убрране јабуке), *(ио)иети* (Попењи се уברי јабука), *(ио/до/ури/ис)ирчати* (Потрчи помози мајци), *иркнути* (Тркни донеси новине), *скокнути* (Скокни отвори врата), *(ог/до)јурити* (Одјурити помози им), *(ог)лети(ј)ети* (Одлети погледај децу), *(ио)жури* (Пожури помози нам), *похитати* (Похитај донеси воде), *ходати* (Ходај протегни ноге), и можда још који; б) глагол којим се означава изостанак промјене позиције у простору: *остати* (Остани поспреми кућу); в) глаголи који означавају прелаз кретања у мировање: *стати*, *застати* (Стани/застани одмори се), *зауставити се* (Заустави се помози човеку), г) глаголи који означавају промјену положаја тијела у мјесту: *сести* (Седи одмори се), *лећи* (Лежи спавај), *устати* (Устај умиј се), *нагнати се* (Нагни се погледај кроз прозор), *сагнати се* (Сагни се дохвати оно), *исправити/усправити се* (Исправи/усправи се погледај кроз прозор) и можда још који. Ријетко се удвојени финални императив реализује с неким другим глаголом који не припада наведеним (под)групам глагола кретања. Такви су, на примјер, глаголи: *узети*, *пробајти* и *изволети/извољети* (Узми једи; Пробај нађи књигу⁸; Изволи седи). Сви „императивни” глаголи кретања који отварају мјесто финалном императиву припадају непрелазним (нетранзитивним) глаголима, и то по правилу много чешће перфективнога

7 Ова (пот)класификација заснива се на критеријумима Ј. Мелвингер (1986: 124–126) за подјелу глагола кретања с допунским и/или одредбеним финалним инфинитивом.

8 Уп. *Uzmi jedi*, макар на силу (<https://memegenerator.net/instance/80527471/dzividzanzbori-11-uzmi-jedi-makar-na-silu>); *Probaj nadi neki bolji snimak*, па на уво ([https:// vukajlija.com/ internet/210511? class =smallscreen](https://vukajlija.com/internet/210511?class=smallscreen)).

него имперфективнога вида. Глагол другог императива готово безизузетно припада глаголима са значењем теличности⁹, јер се њима означава потенцијални циљ који треба постићи предузимањем радње означене првим императивом. Управо због увијек присутне компоненте теличности и глагол у другом императиву неупоредиво се чешће сусреће у перфективном него у имперфективном виду.

Трећи услов је да између удвојених императива у говору нема паузе. То значи да први и други императив, баш као синтаксички и семантички еквивалентни му лични глаголски облик и инфинитив, чине јединствену интонациону цјелину; цјелину без говорне паузе. А да би се то остварило, први императив по правилу нема своје синтагматске додатке (објекат или прилошку одредбу) него се искључиво своди на саму глаголску лексему. И то доприноси да се са другим императивом лакше оствари интонационо јединствена цјелина. За разлику од првог императива други императив често је прећен својом допуном или одредбом. Изостанак паузе између императивних глагола омогућава да се двоимперативна конструкција схвати не само као семантички него и као синтаксички субординирана. Други императив функционише као синтаксичка нереченична финална одредба првом. Иако у личној глаголској форми, други императив у склопу двоимперативне конструкције функционише као непредикативни конституент. То је уникатан случај у синтакси српске реченице. Наиме, два лична глаголска облика без обзира на то да ли су или нису хомоформни или хомолексични (в. Kovačević 2015: 64–96) не могу творити ни координирану ни субординирану синтаксичку конструкцију, уколико та конструкција није везничка или јукстапонирана, при чему се њена јукстапонираност у говорном језику препознају по нужној паузи између личних глаголских облика, а у писаном језику по неком правописном знаку (запети, црти, тачки и запети – најчешће) као писаном еквиваленту говорне паузе.

М. Поповић Пизари прва је указала на тај проблем, сматрајући га правописним. Она констатује да је „оваква употреба императива типична за неформалну усмену комуникацију, те се ређе бележи у писаној форми”, с тим да „пренос ове конструкције у писани облик представља немали правописно-синтаксички проблем”, који се тиче „питања употребе зареза између двеју императивних форми. Уколико у поменутих примерима сваки други императив у низу третирамо као независну конструкцију, први и други императив одвојићемо зарезом (уп. *Иди, кући књиџе* са *Иди и кући књиџе* и *Иди, ња кући књиџе*). Ако пак сматрамо да други императив у низу треба да добије статус императивне финалне допуне односно одредбе јер представља алтернативу инфинитиву, односно њему еквивалентној финитној конструкцији *да* + презент у функцији допуне (*Иди кући књиџе*), односно одредбе (*Иди у књиџару кући књиџе*) непрелазних глагола кретања, у [таквим] примерима нећемо

9 „Teličnost je aspektualno obilježje koje se obično definira kao dosizanje inherentnog cilja radnje i s tim u vezi određenog posljedičnog stanja” (Sarić 2015: 131).

употребити зарез. Потребно је, дакле, у потпуности објаснити овакву употребу императива и одредити синтаксички статус другог императива у низу” (Popović Pizari 2019: 593).

А за одређење синтаксичког статуса неопходно је одговорити на питање како је могуће да један лични глаголски облик наступа у функцији инфинитива као субординираног непредикатског реченичног члана.

Општепознато је да два пунозначна лична глаголска облика чине синдетску или асиндетску реченицу: синдетску кад су повезани везником, а асиндетску кад изостаје везник, а на његовом мјесту се васпоставља пауза обиљежена у писаном језику најчешће запетом. И конструкције удвојених императива врло се често реализују као асиндетске реченице, чији је показатељ запета између двају императива, као нпр.:

- (2) А Matija mi kaže: „*Sedi, jedi!*” i otvori flašu votke. (<https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1651333&print=yes>); – *Idi, odnesi ženi nešto* (<https://vukajlija.com/umrla-je-u-svom-stanu-sa.../533447>); – *Iđi, kuđi joj [сервис]!* (<https://books.google.rs/books?id=nAFaDwAAQBAJ>: Мир Јам, „Непобедиво срце”); *Nema problema, Željko, lezi, spavaj.* (<https://www.facebook.com/glasnarodabih/videos/336506240105684/>); „*Iđi мало, прошећај се.*” (Д. Михаиловић, 68); SLAVKA: *Ne brinite, samo da sam bar ponela kakvu knjigu za čitanje.* ŽIVOTA: *Idi, donesi!* (<https://books.google.rs/books?id=gA9ADwAAQBAJ>: Бранислав Нушић, „Др”); *Naime, pre par meseci, kad smo uveli gluten, dala sam Andreju keks u ruke i rekla: izvoli, jedi.* (https://www.ringeraja.rs/m/forum/m_388644/mpage_2/tmm.htm) итд.

Неспорно је да у свим наведеним конструкцијама удвојеног императива ти императиви имају функцију предиката двију различитих клауза. То значи да удвојени императиви у датим примјерима творе сложену јукстапонирану (безвезничку) реченицу. Спорно је само коју: независнослужену или зависнослужену, будући да безвезничке реченице могу бити како независнослужене тако и зависнослужене (в. Pranjković 1993: 116–226). На основу тога што у свим примјерима други императив, баш као и у примјерима (1) без запете, има финално значење јер се може замијенити финалном *га*-презентском клаузом као семантичким еквивалентом (уп.: *Седи, једи* → *Седи, га једеш*) – могло би се закључити да су дате асиндетске реченице зависнослужене. Такав би закључак, међутим, био из неколико разлога споран. Прво због тога што је „у зависнослуженој реченици тај облик увијек предикат управне клаузе. Уколико се јави у независнослуженој реченици, императив је предикат свих координативних клауза” (Babić 2019: 128). Друкчије речено, зависнослужену реченицу не могу творити клаузе чија су оба предиката у императиву, док независнослужену реченицу могу по правилу творити само клаузе чији су (сви) предикати искључиво у императиву.

А управо је такав случај у нашим напријед наведеним примјерима, који су недвосмислено примјери асиндетских независнослужених реченица. Дате асиндетске независнослужене реченице репрезентују

копулативне (саставне) независносложене реченице, будући да се у њима запета може замијенити копулативним везником *и* или *иа*. Уосталом, у корпусу нису ријетки примјери еквивалентних синдетских реченица, у којима је на мјесту запете из асиндетских реченица експлициран копулативни везник, као нпр.:

- (3) *Изађише и гласајше*. (Вечерње новости, 10. 10. 2018, 2); *Изађише и иђрајше*, будите храбри, ово је ваша кућа, народ то очекује од вас. (Блиц, 8. 11. 2018, 43); Govorili su joj: „Izvoli i jedi novac, pošto ti je stalo da nas vaćariš, a mi nismo klošari!” (<https://www.facebook.com/telegraf.rs/posts/818379084900815>); – *Uzmi i čitaj*: „Prije nego odrastem”. (www.radio-medjugorje.com/2654); *Dodji i donesi* mi samo svoj osmeh (<https://www.facebook.com/majasneki/posts/172254842916183>); *Evo, uzmi i ti novine pa čitaj*. (<https://books.google.rs/books?id=XI5YDwAAQBAJ>: Мир Јам); *Idi i odnesi* onoliko koliko možeš, a ne koliko moraš zbog drugog (www.telegraf.rs/vesti/srbija/2892048); ...kad dođe iz polja, kaže mu: *Hodi brzo i sedi* za trpezu. (<https://wordplanet.org/sr/b42.htm>); *Otiđi do Zenice i kupi* sebi nešto (vremeplov.org/index.php?menu=procitaj&rb=4729&tema) итд.

Уколико независносложена копулативна реченица има три или више клауза, онда се она структурише као асиндетско-синдетска реченица, јер се само између претпоследње и посљедње клаузе наводи везник, док се између осталих употребљава запета, као нпр.:

- (4) *Изађише, гласајше и гажше* подршку онима који су фокусирани на решавање проблема. (Вечерње новости, 8. 10. 2018, 3); *Uzmi, jedi i pij...* ljubljени Bože (<https://www.magicus.info/ostalo/.../uzmi-jedi-i-pij-ljubljени-bože>); *Dodji, sedi i provedi* sa mnom jedan dan (tekstpesme.com/tekstovi/natasa-djordjevic/dodji-sedi-i-provedi) итд.

Ови примјери независнослужених реченица не разликују се од претходних само структурно, пошто представљају асиндетско-синдетске реченице, него и по томе што је у њима број и однос императивних глагола друкчији: у позицији другог императива долазе два везнички координирана императива, који обиљежавају не један него два циља реализације радње обиљежене првим императивом.

Које је значење ових асиндетских (2), синдетских (3), и асиндетско-синдетских (4) реченица? Будући да су недвосмислено у питању независносложене реченице, то не може бити финално као врсно координирано значење. Примјери датих независнослужених реченица као врсно имају координирано, и то копулативно значење, чему су потврда копулативни везници, не само кад су експлицирани (тј. кад су реченице синдетске) него и у асиндетским реченицама, будући да се међуклаузалне запете једино њима без промјене реченичног значења могу замијенити. Општепознато је, међутим, да је копулативно значење врло уопштено неспецификовано значење, и да у спецификацији покрива велики број и зависних значења. То је зато што нема строге диференцијације

значења субординираних и координираних сложених реченица, тј. што се исти тип значења може изразити и координираном и субординираном сложеном реченицом. Велики број примарно субординираних значења (нпр. временско, мјесно, начинско, узрочно и др.) може се чак једнозначно, најчешће употребом конкретизатора везничког значења (в. Ковачевић 2003; Vukić 2020) изразити и независнослуженим реченицама. Семантички, дакле, нису строго диференциране субординиране и координиране сложене реченице. Разлика је само у томе што су подударна значења код субординираних и координираних реченица различито хијерархизована. Код субординираних реченица она су примарна (најчешће условљена разноаспектним комбинацијама предиката и значењем везника), док су код координираних реченица она секундарна у односу на основно врсно значење независнослужене реченице.

У наведеним асиндетским (2) и асиндетско-синдетским (4) и синдетским (3) координираним копулативним реченицама увијек је између удвојених императива као саставних клауза уз примарно значење сукцесивности присутно и финално значење. Финално значење проистиче из семантичког суодноса координираних императива. Императивом прве клаузе увијек се обиљежава радња кретања или премјештања у простору ради остварења циља означеног императивом у другој, и – ако је реченица поликлаузална – у трећој саставној клаузи независнослужене координиране реченице. Сам семантички суоднос који се успоставља између императива од глагола кретања и императива од теличног глагола којим се означава потенцијални циљ који треба досећи реализацијом радње кретања – упућује на закључак да је копулативно (под)значење ових реченица финално. Друкчије речено, копулативне реченице са удвојеним императивима од глагола овога семантичког типа јесу семантички – финалне. Тако се различитим семантичким подтиповима копулативних независнослужених реченица (какви су, нпр. мјесно, временско, начинско, узрочно-посљедично¹⁰ и др.) морају као посебан подтип прикључити и независнослужене асиндетске и/или синдетске копулативне реченице са финалним значењем. У свим наведеним реченицама неспорно је, дакле, да императивни предикати успостављају финални значењски однос, али само као семантички подтип саставног значења у оквиру независнослужене реченице.

Тај финални семантички однос није предодређен синтаксичком структуром конструкције, него семантичким међуодносом императивних форми глагола у предикату. За разлику од (а)синдетских реченичних конструкција – конструкције удвојеног (или врло ријетко триплицираног) императива са финалним значењем, неодвојене запетом, јесу субординиране. На то упућује безизузетно правописно правило да „ако се између напредних реченица у једној независнослуженој реченици *не налази* везник (асиндетске реченице), оне се обавезно раздвајају тако што се између њих *ишије зайетја*, и то без обзира на значењски однос

10 В. о томе опширно у Ковачевић (2020: 13–25).

тих реченица (тј. без обзира на то да ли су по смислу саставне, супротне, закључне, искључне и др.)” (*Pravopis* 2010: 110).

Шта је онда разлог неписању запете између удвојених финалних императива? Свакако један од разлога – али је питање да ли је не само једини него да ли је и пресудан – јесте већ наведена могућност њиховог изговора без паузе. Изостанак изговорне паузе између удвојених императива у писаном језику налази еквивалент у неписању запета између њих. Сигурно је, међутим, да удвојени императиви нису једини случај двају координираних предиката који се могу изговорити без паузе, будући да „изговорна пауза између простих реченица у једној напоредноскоженој реченици, ако уопште постоји – нити је изразита нити је удружена са падајућом реченичном интонацијом” (*Pravopis* 2010: 110). А те реченице се ипак ако су асиндетске одвајају запетом.

Неупотреба запете између двају императива, као нужних морфосинтаксичких репрезентаната двију клауза – морала је, очито, осим на изговорном, бити заснована и на још неком (значајнијем) критеријуму. Посебно због чињенице да су удвојени императиви уникатан случај синтаксичког оформљења двопрedikативне конструкције у српском језику. Написана без запете, таква конструкција нужно постаје субординирана: у њој два императива нису синтаксички независна, него је други императив допуна првome. Друкчије речено, други је императив синтаксички подређен првome.

На схватање конструкција удвојеног императива као субординираних финалних пресудно су могле утицати конструкције са трима императивним партикулама као ријечцама за подстицање: *хајде, дај и де(де)*¹¹. Императивним се сматрају „оне партикуле које се употребљавају искључиво уз неку од императивних форми или пак у одређеним контекстуалним условима саме изражавају императивност” (Janjušević Oliveri 2018: 225). Партикуле *хајде, дај и де(де)* могу доћи уз оба општа семантичка типа глагола који творе удвојени императив. Ево за потврду примјера употребе испред глагола *поћи* као репрезентанта глагола кретања:

Hajde pođi šehar Sarajevu (<https://sr.wikisource.org/sr-el/>); *Daj pođi sa mnom iz ovog pakla.* (<https://tekstomanija.com/ljuba-lukic-zena-u-crnom/>); *Deder pođi do zida ovoga vrta, pa se neopazice popni na njega* (<https://opusteno.rs/najlepse-bajke-f169/bajka-o-hrabrom-carevom-sinu-t31317.html>) итд.

У наведеним и сродним примјерима партикула употријебљена испред императивног глагола кретања има „функцију појачивача [императивности] чије се значење може подвести, у глобалу, под значење подстицања саговорника да почне или прекине неку активност”¹². Овим се

11 Списак императивних партикула не исцрпљује се трима наведеним, него тај списак „чине ријечце *хајде, де* (са варијантама *деде, дедер, дер, дела*), ну (са варијантама *нуде, ану, дану*), ела, *дај, немој и нека*” (Janjušević Oliveri 2018: 226). За анализу удвојеног финалног императива значајне су прије свега три наведене (*хајде, дај и дедер*), с тим да све три или најмање двије (*хајде и дај*) имају статус књижевних (стандардних) лексема.

12 Друкчије речено, ове партикуле се „јављају као интензификатори подстицаја упућеног саговорнику” (Janjušević Oliveri 2018: 234).

партикулама заправо “саговорник покушава навести да почне дјеловати онако како то говорник очекује” (Babić 2019: 321, 326).

Друкчија је – и за нашу тему значајнија – улога ових партикула употријебљених испред теличног (циљног) глагола у императиву. Показаћемо то на примјерима њихове употребе уз циљни глагол *дон(и)ећи* као репрезентант теличних (циљних) глагола у склопу удвојеног императива:

Hajde zlato sa izvora vode donesi. (<http://www.crolinks.com/cromusic/song.php?t=srecomoja-mb>); *Daj donesi novine da u miru sjednem* (<https://tekstovi-pesama.com/rustem-nezirovic-rule/svi-smo-mi-muskarci/31053/1>); *Rekoh drugaru, deder donesi iz podruma, ali od one kad se tvoj čale ženio* (https://www.b92.net/biz/komentari.php?nav_id=666902); *Hajde donesi domaću* (<http://blog.b92.net/text/9309/OPR-Opusteno-Programerski-Recnik/>) итд.

У литератури је већ уочено да се партикула *хајде*, што важи и за партикуле *гај* и *дегер*, често „јавља у исказу у коме остварује императивну семантику неког глагола кретања – *ићи*, *поћи*, *крнући* и слично” (Babić 2019: 320). Партикула *хајде* „у српском језику најчешће се користи као ријечца за подстицање или пак у значењу императива *иди*, *поћи*, *доћи* и сл.”¹³ (Janjušević Oliveri 2018: 227). А управо такав је случај у напријед наведеним и свим сродним примјерима: партикуле *хајде*, *гај* и *дегер* могу се замијенити, без промјене значења исказа, глаголом *ићи/поћи/крнући*: (уп. *Хајде / гај / дегер донеси воде* → *Иди / поћи / крени донеси воде*)¹⁴. И у конструкцији са глаголима кретања и са наведеним партикулама императивни глагол има циљно значење. Из тога проистиче да су глаголи првога императива у конструкцији удвојеног императива прагматички синонимни са императивним партикулама.¹⁵ А партикуле – с којима не треба мијешати модалне ријечи¹⁶ – будући да интензивирају појединачне лексеме, нису интонационо осамостаљене, него чине јединствену, интонационо недјелиivu цјелину са тим лексемама. У нашем случају императивне партикуле чине компактну интонациону цјелину са императивним глаголом испред кога стоје. Из тих разлога *није ојравдано у писању одвајати заједном императивну партикулу од глагола у императиву*.¹⁷ Будући да су императивне партикуле прагматички сино-

13 А то је и основно етимолошко значење ове партикуле, јер она води поријекло од турског облика *hayde*, што значи „иди”, „поћи” (Škaljić 1985: 299).

14 „Ријечца *гај* у наведеним примјерима остварује исто значење као и партикула *хајде* и *дегер*, с тим што *гај* у скоро свим случајевима открива и нестрпљивост говорног лица да се почне са вршењем задате радње” (Janjušević Oliveri 2018: 234).

15 Уз то, циљном глаголу у оваквим конструкцијама иманентна је семантичка компонента „премјештања лица из једне у другу тачку у простору”, што је архисемска компонента свих глагола кретања. Друкчије речено, сам циљни глагол у овим конструкцијама подразумијева као нужан услов реализацију радње кретања, па је експлицирање тог глагола, што се комуникативног аспекта тиче, близу плеонастичности. Тако, нпр. глагол „донијети” значи „крећући се пренијети нешто с једног мјеста на друго”.

16 О односу партикула и модалних ријечи као дијелова ријечци в. Куљанин (2006: 343–358).

17 То не значи да у пракси, посебно код писаца, нема примјера у којима је императива партикула запетом одвојена од императивног облика глагола; уп. примјере које из

нимне са основним глаголима кретања – та еквивалентност се преноси и на писање: *између удвојених императива не ставља се заједно ниједно било који други интешерпункцијски знак, баш као што се не ставља између императивне партикуле и императивног глагола*. Управо та чињеница омогућава финалну интерпретацију другог императива у конструкцијама удвојеног или редулицираног императива. А његово финално значење потврђује се могућношћу супституције финалним инфинитивом и/или финалном *да*-презентском клаузом без промене значења исказа.

За конструкције удвојеног императива с финалним значењем прије се може рећи да су честе него ријетке, не само у дијалектима него и у разговорном стилу српскога књижевног језика. Фреквентности ове конструкције погодује и чињеница да се конструкције са финалним инфинитивом „по правилу не јављају у источном подручју српскохрватске језичке територије. Региструјемо их, међутим, као живо присутне првенствено код хрватских аутора” (Ivić 1972: 124). Неупотреба конструкција финалног инфинитива тако се, посебно у Србији, надокнађује употребом синонимних финалних конструкција удвојеног императива.

★

★ ★

Да закључимо. Конструкције удвојеног императива први су у србистици, без одређења њихове припадности финалним конструкцијама, регистровани дијалектолози Р. Младеновић (2001, 2013) и Б. Вељовић (2018). Мимо дијалекатске литературе на удвојени императив, називајући га редулицираним императивом и уочавајући његово финално значење, једино указује италијаниста М. Поповић Пизари (2018, 2019). Она је само констатовала постојање финалног императива и његову синонимност са финалним инфинитивом и финалном *да*-клаузом.

У овој раду, на примјерима из разговорног стила (репрезентованог управним или неправим управним говором) извршена је анализа синтаксичких и семантичких специфичности финалних конструкција удвојеног или редулицираног императива. Да би конструкција удвојеног императива била финална, нужна су најмање два услова: а) оба императивна глагола морају дијелити исти субјекат, и б) први императивни глагол мора припадати групи широко схваћених глагола кретања (коју репрезентује глагол *ићи*), а други императивни глагол мора бити теличан, тј. мора означавати потенцијално досегнути циљ ради чије реализације се врши радња кретања (нпр. *Иди сјавај*).

У анализи су у међуоднос доведене карактеристике удвојених императива неодвојених и одвојених запетом. Удвојени императиви одвојени запетом представљају асиндетске копулативне реченице. Њихов

језика писаца наводе А. Јањушевић Оливери (2018: 227–234) и М. Бабић (2019: 319–327). Таква употреба запете у конструкцијама коју чине императивна партикула и императивни облик глагола не заснива се ни на каквом нормативно релевантном правописном критеријуму.

копулативни статус потврђује могућност замјене запете копулативним везником (најчешће везником *и*) а да значење реченице остане непромијењено. Те и асиндетске и синдетске реченице као примарно имају копулативно (саставно) значење, с тим да, захваљујући семантичком саодносима императивних глагола, представљају посебан семантички подтип копулативних реченица: *независносложене асиндетске и/или синдетске копулативне реченице са финалним значењем* (нпр. *Дођи, једи / Дођи и једи*). Финално значење је тако у оквиру независносложене реченице само подврста копулативног значења.

Конструкције удвојених императива неодвојених запетом представљају уникатан случај структурно субординираних конструкција у српском језику. Оне су структурисане попут зависних синтагми, будући да други императив врши функцију прилошке допуне или одредбе циља, баш какву има семантички му еквивалентан финални инфинитив.

На схватање и интерпретацију конструкција удвојеног императива као субординираних финалних пресудно су могле утицати конструкције са трима императивним партикулама: *хајде, дај и де(гер)*. Ове партикуле јављају се у значењу императива *иди, идођи, дођи* и сл. (уп. *Хајде / дај / де(гер) донеси воде* → *Иди / идођи / крени донеси воде*). И у конструкцији са глаголима кретања и са наведеним партикулама императивни глагол има циљно значење. Из тога проистиче да су глаголи првога императива у конструкцији удвојеног императива прагматички синонимни са императивним партикулама. А партикуле, будући да интензивирају појединачне лексеме, нису интонационо осамостаљене, него чине јединствену, интонационо недјељиву цјелину са лексемама које интензивирају. И императивне партикуле чине компактну интонациону цјелину са императивним глаголом испред кога стоје. Из тих разлога *није ојравдано у писању одвајати заједном императивну партикулу од глагола у императиву*. Будући да су императивне партикуле прагматички синонимне са основним глаголима кретања – та еквивалентност се преноси и на писање: *између удвојених императива не ставља се заједно ниједи било који други интерпункцијски знак*. Управо та чињеница омогућава финалну интерпретацију другог императива у конструкцијама удвојеног или редуцираног императива. А његово финално значење потврђује се могућношћу супституције финалним инфинитивом и/или финалном *да*-презентском клаузом без промјене значења исказа.

Извори

а) књижевноумјетничка дјела:

Мihailović 1998: Д. Михаиловић, *Кад су цвјетале тикве*, Бања Лука: Култура.

Воžović 2019: Г. Божовић, *Мој дивни Колашин: Приче и ишћојиси из Старог Колашина*, приредио и предговор написао Драгиша Бојовић, Стари Колашин – Зубин Поток.

б) новине:

Блиц – *Blic*, *dnevne novine iz Beograda*.

Вечерње новости – *Вечерње новости*, дневне новине из Београда.

Правда – *Правда*, угашене дневне новине из Београда.

в) интернетски сајтови (наведени уз цитиране примјере)**Литература**

- Babić 2019: М. Бабић, *Ексламајтивне конструкције у српском језику*, Андрићград: Андрићев институт.
- Veljović 2018: Б. Вељовић, *Синтакса глаголских облика у говору Тушина, Новоџ Пазара и Сјенице*, Београд: Српски дијалекатски зборник LXV/1.
- Vukić 2020: М. Вукић, *Комбиновање везника и невезничких речи у савременом српском језику*, Ниш: Филозофски факултет.
- Ivić 1958: М. Ivić, *Slovenski imperativ uz negaciju, Radovi Naučnog društva Bosne i Hercegovine*, X, *Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka*, knj. 4, Sarajevo, 23–44.
- Ivić 1972: М. Ivić, *Problematika srpskohrvatskog infinitiva, Зборник за филологију и лингвистику*, XV/2, 115–138.
- Janjušević 2007: А. Јањушевић, Синтаксичко-семантичке карактеристике конструкција са ријечцом *немој* у језику М. Лалића и М. Булатовића, *Српски језик, књижевности, уметности, књ. 1: Српски језик и друштвена креишања*, уредник Милош Ковачевић, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет 2007, 177–192.
- Janjušević 2009: А. Јањушевић, *Инклузивни императив у српском језику, Српски језик*, XIV/1–2, Београд, 361–374.
- Janjušević Oliveri 2016: А. Јањушевић Оливери, *Семантички блокирани императив у савременом српском језику, Научни састајанак слависта у Вукове дане*, 46/1, Београд: Међународни славистички центар, 151–160.
- Janjušević Oliveri 2017: А. Јањушевић Оливери, *Безглаголске конструкције с императивним значењем у савременом српском језику*, у: *Српски језик, књижевности уметности, књ. 1: (Српски) језик у комуникативној функцији*, уредници Милош Ковачевић и Јелена Петковић, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 35–46.
- Janjušević Oliveri 2018: А. Јањушевић Оливери, *Интензификајторске партикуле у савременом српском језику*, Косовска Митровица: Филозофски факултет, Никшић: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори.
- Kovačević 2003: М. Ковачевић, *Конкуренција простих независних везника и везника са обавезним конкретизатором у српском језику, Грамајичке и стилистичке теме*, Бања Лука: Књижевна задруга, 74–96.
- Kovačević 2012: М. Ковачевић, *О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора, Српски језик*, XVII, Београд, 2012, 13–38.
- Kovačević 2015: М. Ковачевић, *Реитерација хомолексичких и хомоформних јединица у предикатској позицији, О реченици и њеним члановима*, Београд: Јасен, 64–96.
- Kovačević 2020: М. Ковачевић, *Типови и значења независносложених реченица, Књижевности и језик*, LXVIII/1, Београд, 13–25.

- Kuljanin 2006: С. Куљанин, Класификација партикула у граматичкој и научној србистичкој литератури, *Радови Филозофског факултета*, VIII, Пале: Филозофски факултет, 343–358.
- Melvinger 1986: Ј. Мелвингер, Инфинитивна кондензација финалне зависне клаузе у савременом хрватском или српском, *Научни састајанак слависта у Вукове дане*, 15/1, Београд: МСЦ, 1986, 123–131.
- Mladenović 2001: Р. Младеновић, *Говор шарљанинске жује Гора*, Београд: Српски дијалектолошки зборник XLVIII.
- Mladenović 2013: Р. Младеновић, *Говор јужнокосовског села Гајиње*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Palić 2019: I. Palić, Semantika i pragmatika imperativa, *Gramatika, semantika i pragmatika rečenice*, Sarajevo: Institut za jezik, 119–137.
- Popović Pizari 2018: M. D. Popović Pizarri, *Glagoli s dopunom u infinitivu u italijanskom i srpskom jeziku*, neobjavljena doktorska disertacija, odbranjena na Filološkom fakultetu u Beogradu 2018. godine.
- Popović Pizari 2019: М. Д. Поповић Пизари, Глаголи кретања и промене позиције у простору као глаголи субјекатске контроле, *Српски језик*, XXIV, Београд, 585–596.
- Pravopis 2010: М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, *Правопис српског језика*, измењено и допуњено издање, Нови Сад: Матица српска.
- Pranjковић 1993: I. Pranjковић, Složene strukture bez veznika, *Hrvatska skladnja: Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 116–226.
- Pranjковић, Badurina 2012: I. Pranjковић, L. Badurina: Načini izražavanja imperativnosti, *Bosanskohercegovački slavistički kongres I: Zbornik radova, knjiga 1*, Sarajevo, 619–628.
- Sarić 2015: D. Sarić, Teličnost u hrvatskom, *Filologija*, br. 65, Zagreb, 131–147.
- Tanasić 2005: С. Танасић, О императиву у савременом српском језику, *Синтаксичке теме*, Београд: Београдска књига, 37–50.
- Škaljić 1985: A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost.

Miloš M. Kovačević

THE IMPERATIVE DENOTING FINALITY IN CONTEMPORARY SERBIAN

Summary

The paper syntactically and semantically analyzes the constructions of the doubled imperative in which the second imperative has a final meaning only recognized in the latest syntactic literature, which is confirmed by the substitution of the imperative by the final infinitive and the final *da*-present-tense clause which is always possible, such as: *Idi kupi* [$\rightarrow$ *kupiti* / *da kupiš*] *novine*. The basic question to be answered in the paper is: how, and in which syntactic-semantic conditions, is it possible that two finite verb forms separated neither by conjunctions, nor by punctuation, form a very specific asyndetic construction which is subordinate in its semantic status, and whose only conjunctive equivalent syntactically is a coordinated copulative sentence.

In the conducted analysis the characteristics of doubled imperatives, unseparated or separated by commas were interrelated. Doubled comma-separated imperatives represent asyndetic copulative sentences. Thanks to the semantic correlation of imperative verbs, these sentences represent a special semantic subtype of copulative sentences: *independent asyndetic and/or syndetic copulative sentences with final meaning* (e.g. *Dođi, jedi / Dođi i jedi*). The meaning of finality is thus, within an independent compound sentence, only a subtype of copulative meaning.

The constructions of doubled imperatives not separated by commas represent a unique case of structurally subordinated constructions in the Serbian language. They are structured as dependent syntagms, since the second imperative performs the function of an adverbial complement or goal determination, just as the one the semantically equivalent final infinitive does, too. These constructions are synonymous constructions with three imperative particles: *hajde, daj* and *de(der)*, due to the fact that these particles appear in the meaning of the imperatives *idi, pođi, dođi* and the like (cf. *Hajde / daj / deder donesi vode* → *Idi / pođi / kreni donesi vode*). Having in mind that imperative particles form a compact intonation unit with the imperative verb following them, then there is no justification to separate the imperative particle from the verb in the imperative with a comma in writing. Since imperative particles are pragmatically synonymous with basic verbs of movement - this equivalence is also transferred to writing: *no comma or any other punctuation mark is placed between the doubled imperatives*. It is this fact that enables the final interpretation of the second imperative in the constructions of the doubled or reduplicated imperative. And its final meaning is confirmed by the possibility of substitution by a final infinitive and/or a final *da*-present-tense clause without changing the meaning of the utterance.

Keywords: imperative, doubled or reduplicated imperative, imperative denoting finality, imperative particles, pronunciation pause, copulative sentence

Примљено: 7. јуна 2021. године
Прихваћено: 20. септембар 2021. године